

TYD EN OMSTANDIGHEID, METODE EN SKRIFBESKOUING
IN 'N BLIK OP DIE 1933-VERTALING

J.P. Oberholzer

Oor h Bybelvertaling wat vir 50 jaar in gebruik was en bowendien die eerste volledige Afrikaanse Bybelvertaling was, kan h mens nie anders as om met groot deernis te praat nie. Ook die opdrag om krities na hierdie vertaling te kyk en op sy gebreke te wys, neem die deernis nie weg nie. Dit is vanselfsprekend dat die tyd en omstandighede waarin die vertaling ontstaan het, in ag geneem sal word. Aan die een kant het die tweede Afrikaanse Taalbeweging teen 1933 reeds sy kringloop voltooi gehad, aan die ander kant staan die opdrag wat aan die vertalers gegee is, nl. om so na moontlik aan die Statevertaling te bly. Daar kan dus byvoorbeeld h bepaalde spanning verwag word tussen die taalgebruik van die vertalers en wat in die twintigers en dertiger jare gangbare gebruiksafrikaans was. Die toets sal telkens moet wees of die vertalers hierdie spanning kon oorkom. Belangrik is egter ook dat die vertaalmetodiek spesifiek wat betref Bybelvertaling in die twintigerjare, toe hierdie werk hoofsaaklik gedoen is, anders was as die metodiek van vandag. In hierdie opsig staan die 1933-vertaling in h lang tradisie waarin by die vertaling van die Bybel die woordekwivalent-metode as die enigste gangbare beskou is. Daarnaas was daar die gedagte dat die Bybel as heilige boek steeds h hoër taalvlak moet handhaaf as dié van die alledaagse gebruikstaal. Hierby kan ons nog voeg die heersende skrifbeskouing van destyds waarvolgens dit aanvaarbaar en selfs gebode was om deur middel van woordkeuse en die gebruik van byvoorbeeld hoofletters verbande tussen Ou- en Nuwe Testament te lê wat die leser kon lei om gedeeltes van die Ou Testament direk Christologies te verstaan. Enkele voorbeelde hiervan is Ps. 2,45,110; Jes. 9 en 11.

Dit alles moet in gedagte gehou word wanneer ons vanuit ons eie tyd na die vertaling van 1933 kyk. Ons kan hier nie meer doen as om deur middel van enkele voorbeelde te illustreer hoe tyd en omstandigheid en vertaalmetodiek tesame met skrifbeskouing invloed gehad het op die gestalte van die 1933-vertaling nie. Terwyl hierdie voorbeelde in die eerste plek duidelik maak waarom die 1933-vertaling in die tagtigerjare nie meer sy funksie behoorlik kan vervul nie en selfs ook die mening kan staaf dat bepaalde taalverskynsels ook in 1933 nie meer of nog nooit Afrikaans was nie, moet aan die ander kant dit

duidelik gestel word dat ons in die 1933-vertaling te doen het met 'n vertaling wat geoordeel aan sy eie tyd en omstandigheid 'n progressiewe vertaling was en die toets van vergelyking met enige ander vertaling van sy tyd en selfs daarna kan deurstaan.

Een van die meer opvallende kenmerke van die woordekivalentvertaalmetode is meersinnigheid. Hiervan het ons al in Gen. 3:1 'n voorbeeld: "Maar die slang was listiger as al die diere van die veld wat die Here God gemaak het. En hy sê vir die vrou" Die eerste probleem hier kan al die objek van die werkwoord "gemaak het" wees. Het die veld die Here gemaak of het die Here die veld gemaak? Hier kan ons die eerste alternatief nog as absurd beskou en daarom buite rekening laat, maar in Jes. 1:18 het ons 'n klassieke voorbeeld van meersinnigheid wat op geen wyse ontwyk kan word nie: "Al was julle sondes soos skarlaken, dit sal wit word soos sneeu; al was dit rooi soos purper, dit sal wit word soos wol." Die 'dit' in hierdie sinne kan op niks anders slaan as op "julle sondes" nie en dan beteken hierdie sin eintlik dat "julle sondes" wit word en dat dit soos wol sal word, waar dit tevore skarlaken en rooi was. Hier het ons te doen met 'n dikwels aangehaalde en ook seker veel gepredikte teks wat, as dit ernstig geneem word, iets anders sê as wat dit bedoel was om te sê en seker ook iets anders as wat mense vandag bedoel wanneer hulle dit gebruik. Daar is nog 'n stukkie meersinnigheid in Gen. 3:1. Die tweede sin lees: "En hy sê vir die vrou". Wie is die hy? Volgens die reëls van die grammatika moet ons teruggaan om die antwoord op hierdie vraag te kry, en gaan ons dan terug is die eerste moontlike subjek wat ons aantref, "die Here God", maar, moet die leser nou redeneer, "hy" het 'n kleinletter en kan dus nie op die Here slaan nie. Ons moet dus verder teruggaan. Ons kom dus agtereenvolgens uit by "veld" en "diere" as moontlike subjekte en moet nog verder terugbeweeg na die slang toe voor ons hierdie stukkie taal behoorlik begryp. Dergelike verskynsels is in die 1933-vertaling volop. Ons volstaan met nog een voorbeeld: Jes. 37:12: "Het die gode van die nasies wat my vaders uitgeroei het, hulle gered?" Wie het vir wie uitgeroei en wie is gered? Dié vrae kan ons eers beantwoord nadat ons op grond van die konteks bepaalde beslissings gemaak het.

'n Tweede verskynsel wat eie is aan die vroeëre vertaalmetodiek is dié van, wat die Ou Testament betref, hebraïsmes. Die woordekivalente bring 'n vertaling tot stand waarvan die woorde wel Afrikaans kan wees maar die sinsbou dikwels vreemd is aan Afrikaans, bv. Gen. 3:11: "Het jy geëet van die boom"; 9:9 "Ek

rig my verbond met julle op". In al drie gevalle is die Hebreeuse woorde weergegee deur Afrikaanse woorde, maar in al drie is die Hebreeuse sinskonstruksie sigbaar. Dit geld ook van die talle gevalle soos "mooi van aansien" Gen. 12:11, "swaar van skuld" Jes. 1:4, "dogter van Sion" Jes. 1:8, "God van jou heil" Jes. 17:10, ens. Hoewel sommige van hierdie dergelike uitdrukkings dermate ingeburger geraak het dat hulle vandag as gangbare Afrikaans beskou kan word, is daar tog ook heelwat van hulle wat steeds vreemd bly. Die uitdrukking "vrees van die Here" bv. het, as hy ernstig opgeneem word as taal, sekerlik 'n ander betekenis as wat die Hebreeuse uitdrukking bedoel is om te hê. Hier moet ons ook noem die geografiese name in die 1933-vertaling wat op die voetspoor van vorige vertalings byna deurgaans met hebraïsmes volstaan het. Berg Sinai, spruit van Egipte, heuwel More, spruit Krit, spruit van Egipte, laagte van Siddim ens. is letterlike weergawes van die Hebreeus, maar kan in geen geval beskou word as Afrikaans nie. Ook in 1933 was dit nie Afrikaans nie. Net so, wanneer ons in Jes. 1:13 lees: "Bring nie meer skynheilige offergawes nie", het ons te doen met 'n negatiewe imperatief wat in Afrikaans vreemd bly.

Naas meersinnighede en hebraïsmes, moet ons in 'n woordekivalentvertaling wat tegelyk ook konkordant probeer bly, d.w.s. dieselfde Hebreeuse woord steeds met dieselfde of 'n verwante Afrikaanse woord probeer weergee, ook rariteite op taalgebied ver wag. Hiervan het ons in Gen. 4:1 'n voorbeeld. Daar lees ons "En die mens het sy vrou Eva beken en sy het swanger geword en Kain gebaar en gesê: Ek het 'n man verkry met die hulp van die Here". Hier was die vertalers ook gehoorsaam aan die opdrag om so na as moontlik aan die Statevertaling te bly. Daar lui Gen. 4:1: "En Adam bekende Eva syne huisvrou, en zy werd swanger, en baarde Kain en syde: ek hebt ene man van den Here verkregen." Met die woord "beken" het die Afrikaanse vertaling, net soos die Statevertaling voor hom en net soos die Latynse en selfs die Griekse vertalings van vroeër, probeer om deur middel van die klank iets weer te gee van die verband wat in die Hebreeus bestaan tussen "ken" en "geslagsgemeenskap hê". Hier is dus 'n nuwe woord geskep wat slegs as Afrikaans beskou kan word omdat hy in 'n Afrikaanse Bybelvertaling voorkom. Dit was egter 'n handige woord omdat hy gebruik kon word om iets te sê wat andersins moeilik te sê is. Gaan ons dan verder in Gen. 4:1, kry ons die woord "gebaar". Dit ontbreek my aan die gegewens om 'n mening te waag oor wanneer indien wel dié woord algemeen gebruiklik was. Ek meen egter daar kan met redelike veiligheid aanvaar word dat ook in 1933 dié woord selde buite die Bybel gevind is. Hy is egter een woord wat vir een Hebreeuse woord

gebruik kon word. Die alternatief is immers 'n uitdrukking soos "die lewe skenk aan", "in die wêreld bring", "moeder word van", ens.

'n Derde woord wat opval in Gen. 4:1 is "verkry". Ook hier is gepoog om konkordant te bly en reg te laat geskied aan die woordeboekbetekenis van die betrokke woord. Die uitdrukking "ek het 'n man verkry" lei die leser egter in die rigting van 'n eggenoot eerder as 'n kind. Ons volstaan met nog een voorbeeld van die konkordante vertaling. In Gen. 14:20 bv. lees ons "En geseënd is God die Allerhoogste". Ons verstaan wat bedoel word wanneer Melgisedek vir Abraham seën en sê: "Geseënd is Abraham deur God die Allerhoogste", maar wanneer dieselfde Melgisedek dan sê: "Geseënd is God die Allerhoogste", kry ons probleme as ons die taalgebruik ernstig neem. God seën 'n mens, maar wie sou vir God kon seën dat Hy geseën kan wees? Die probleem was dat in die Hebreeus dieselfde woord in albei gevalle gebruik word. Die feit dat in Afrikaans nie dieselfde woord gebruik kan word nie, het die Afrikaanse vertalers van 1933 nie afgeskrik nie. Hulle het op die voetspoor van die Nederlandse vertaling gebly.

'n Vierde kenmerk van die vertaalmetodiek van vroeër tye is die konsekwente keuse vir "hoë", minder gebruiklike woorde. Hier kan ons met 'n paar voorbeelde volstaan. In die Bybel het mense meesal 'n hoof, nie 'n kop nie (Gen. 4:5). As ons in Gen. 6:12 lees: "want alle vlees het sy wandel op die aarde verderwe" en in vers 13: "want die aarde is deur hulle vervul met geweld", kry ons te doen met taal wat nie alleen na betekenis vra nie maar wat duidelik op 'n bepaalde vlak wil bly. Dieselfde geld Gen. 7:17: "die waters het vermeerder en die ark opgehef sodat dit opgerys het bo die aarde" en ook 7:21: "en alle vlees wat op die aarde beweeg, het weggesterwe". Die duif bring nie 'n olyfblaar terug nie maar 'n olyfblad Gen. 8:11, en daar word liefds gepraat van gebergte in plaas van berge.

Hierdie is maar enkele voorbeelde ter illustrasie van wat aan die begin gesê is oor tyd, omstandigheid en vertaalmetodiek. Hulle kan vermenigvuldig word. Soos elke vertaling het die 1933-vertaling sy gebreke, ernstig en minder ernstig. In alle billikheid moet ook die keersy beklemtoon word. Naas die gebreke is daar talle koorsaarhede wat tot vandag toe nie oortref kan word nie.